

פרק כ"א / דוד בנוב

חֲמִשָּׁה לֶחֶם. [דוד:] תָּנָה בְּיָדִי [אותם], או [לפחות] הִנְמַצָּא
[כלומר, מה שמצוי בידך מתוכם לתת לי].⁴

אם כנים דברינו, ייתכן שהמקרא כתב את השיחה כך באופן
מכוון, כדי ליצור רושם שדוד פעל מתוך פזיזות ולחץ.
כביכול אין דוד מותיר לאחילמך מרווח בדיבורו, אלא דורש
מיד לקבל את מה שבידו.

ב. לחם הפנים

הסתכלות זו שופכת אור גם על ההמשך. לאחר בקשתו של
דוד לקבל לחם, מתפתח בינו ובין אחילמך דיון, שענייניו
מעורפל במקצת:

(ה) וַיַּעַן הַפָּהַן אֶת דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵין לָחֶם חֵל אֶל תַּחַת
יְדֵי כִּי אִם לָחֶם קָדֵשׁ יֵשׁ אִם נִשְׁמְרוּ הַנְּעָרִים אֲךָ
מֵאִשָּׁה: (ו) וַיַּעַן דָּוִד אֶת הַפָּהַן וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי אִם אִשָּׁה
עֲצָרָה לָנוּ כְּתָמוּל שְׁלֹשׁ בְּצִאתִי וַיְהִי כָּלִי הַנְּעָרִים
קָדֵשׁ וְהוּא דָּרָךְ חֵל וְאֵף כִּי הַיּוֹם יְקַדֵּשׁ בְּכָלִי: (ז) וַיִּתֵּן
לוֹ הַפָּהַן קָדֵשׁ כִּי לֹא הָיָה שֵׁם לָחֶם כִּי אִם לָחֶם
הַפָּנִים הַמוֹסְרִים מִלְּפָנֵי ה' לְשׁוֹם לָחֶם חֵם בְּיוֹם
הַלְקָחוֹ:

מן הפסוקים נראה, שאחילמך נתן לדוד את לחם הפנים,
שהיה ניתן לכוהנים לאחר שהוסר מעל שולחן הפנים (עיין
ויקרא כ"ד, ה-ט). אחילמך מזכיר את הצורך שהנערים יהיו
טהורים, ונראה שכוונתו גם לדוד עצמו, אלא שנקט לשון
נקייה והתייחס רק לנערים (רד"ק).

תשובתו של דוד הייתה, כנראה, שהנערים אכן טהורים,
וכדברי רד"ק: "אף על פי שיצאנו דרך חול, שלא היינו
סבורים שהיינו צריכים ללחם קדש, אף על פי כן טהרנו
עצמנו כדרך בני אדם שדעתם לצאת לדרך... כל שכן⁵ היום
שיהיה עמנו לחם קדש שנשמר בו ונזהר שיהיה בקדושתו
בכל".

המקרא אינו מתייחס לשאלה מרכזית אחת – כיצד יכול
דוד לאכול מלחם הפנים, שעליו אומרת התורה:

א. דוד ואחילמך

התחנה הראשונה של דוד לאחר החלטתו הסופית לברוח
משאול הייתה בית אחילמך שבנוב עיר הכוהנים. המקרא
מתאר את המפגש כך:

(ב) וַיָּבֵא דָוִד נֶבֶה¹ אֶל אַחִימֶלֶךְ² הַכֹּהֵן וַיַּחְרֵד אַחִימֶלֶךְ
לְקִרְאת דָּוִד וַיֹּאמֶר לוֹ מִדּוּעַ אַתָּה לְבָדָךְ וְאִישׁ אֵין
אִתָּךְ: (ג) וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן הַמֶּלֶךְ צִוֵּנִי דָבָר
וַיֹּאמֶר אֵלַי אִישׁ אֵל יָדַע מֵאוֹמָה אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲנִכִּי
שֶׁלַחָךְ וְאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ וְאֶת הַנְּעָרִים יוֹדְעֵתִי אֶל מְקוֹם
פְּלִנִי אֶלְמוּנִי:³

מן הכתוב ניכר, שאחילמך מבין מיד שדבר מה אינו כשורה,
שהרי הופעתו של דוד יחידי, בלא פמליה, מעוררת תמיהה.
שאלתו של אחילמך נבעה, כנראה, מן הידיעה שיחסי דוד
ושאול אינם מן המשופרים. סביר להניח, שאחילמך חשש
ממה שבאמת קרה בסופו של דבר – שסיוע לדוד ייתפס
כמעשה בגידה במלך שאול. כבר מתחילת הפרק מעיר, אם
כן, המקרא את תשומת לבנו לכך שדוד סיכן את אחילמך.

מסתבר, שדוד הבין כי אחילמך לא ישתף עמו פעולה אם
ידע את האמת, ועל כן שיקר לו, למעשה. ייתכן, שדוד סבר
שבכך גם יגן על אחילמך, אם בבוא העת יידרש הלה
להסביר מדוע סייע לדוד. אך מכל מקום, נראה שמציאות זו
אינה לשבח של דוד.

תמונה דומה מצטיירת גם בהמשך הסיפור:

(ד) וַעֲתָה מֵה יֵשׁ תַּחַת יְדֶךָ חֲמִשָּׁה לֶחֶם תָּנָה בְּיָדִי או
הִנְמַצָּא:

הדברים נראים תמוהים במקצת: מדוע מזכיר דוד במפורש
חמישה לחם דווקא? ייתכן, שהפסוק בנוי משילוב של דברי
דוד ודברי אחילמך, בלא לציין את חילופי הדוברים, ויש
לקראו כך: "[דוד:] וַעֲתָה מֵה יֵשׁ תַּחַת יְדֶךָ? [אחילמך:]

1 א. העיר נוב נמצאת צפונית לירושלים, והיא נמנית בספר נחמיה (י"א,
לב) עם ערי בנימין. קרבתה לירושלים מוכרת מן הנבואה המפורסמת על
מלך אשור, הסובר שבידו לכבוש את ירושלים: "עוד היום בָּנָב לְעַמְד יִנְפֹף
יְדוֹ הַר בַּת צִיּוֹן גְּבַעַת יְרוּשָׁלַם" (ישעיהו י', לב).

ב. מן הפרק נראה, שלאחר המפלה בשילה עבר המשכן לנוב, אף שהארון
עצמו נותר בקריית יערים עד מלך דוד.

2 כפי שצינו בפרק ב' (שיעור 5), ייתכן שאחילמך, המיוחס להלן כ"אחילמך
בן אחיטוב" (כ"ב, יא), הוא אֲחִימֶלֶךְ בֶּן אַחִיטוֹב אֲחִי אֵיכְבוֹד בֶּן פִּינְחָס
בֶּן עֲלִי הַנֹּזֵכֵר לְעִיל י"ד, ג (וכן פירש ר' ישעיהו דיטראני), או שהיה אחיו.

3 הביטוי "פלוגי אלמוני" שגור בפנינו, אף שמשמעותו סתומה במקצת. יש
הסוברים שהמילה 'פלוגי' נגזרת מהשורש פל"א, כלומר: נסתר ונעלם.
אשר למילה 'אלמוני', יש הגוזרים אותה מלשון 'אלמון', בלא שם (רש"י),
או מלשון אל"ם – שתיקה (רד"ק); ויש המפרשים בחילוף א' וע', כמו
'עלמוני', דהיינו, נעלם (ר' ישעיהו).

4 דרך זו אינה חריגה במקרא. דומה שכן יש להבין את האמור במל"א כ',
לד, בדברי בן הדד לאחאב לאחר שהלה הותירו בחיים: "וַיֹּאמֶר אֵלַי
הַעֲרִים אֲשֶׁר לָקַח אָבִי מֵאֵת אָבִיךָ אֲשִׁיב וְחֻצוֹת תְּשִׁים לָךְ בְּדַמְשֶׁק פֶּאֶשֶׁר
שֵׁם אָבִי בְּשִׁמְרוֹן וְאֲנִי בְּבְרִית אֲשַׁלְּחֶךָ וַיִּקְרַת לוֹ בְּרִית וַיִּשְׁלַחְהוּ; נראה
שהמילים "וְאֲנִי בְּבְרִית אֲשַׁלְּחֶךָ" הן מדברי אחאב לבן הדד (עיין במפרשים
שם). כך גם יש לפרש, כנראה, את אריכות הדברים בבראשית כ"א, כו –
"וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יִדְעֵתִי מִי עֲשָׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם אַתָּה לֹא הִגַּדְתָּ לִּי
וְגַם אֲנִכִּי לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלִתֵּי הַיּוֹם": "וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ [אל אברהם:] לֹא
יִדְעֵתִי מִי עֲשָׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה. [פונה אל פיכול ואומר לו:] וְגַם אַתָּה לֹא
הִגַּדְתָּ לִּי. [ופיכול משיב לו:] וְגַם אֲנִכִּי לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלִתֵּי הַיּוֹם". כמוכן,
בכל המקומות הללו יש להסביר מדוע נכתב הפסוק באופן זה, ואכמ"ל.

5 כבר עמדנו בפרק י"ד (שיעור 26) על כך שהצירוף "אף כ" משמש
במקומות רבים במקרא במשמע 'קל וחומר'.

מלבד חוסר הזהירות, יש כאן גם הטעיה נוספת של אחימלך. דוד ממציא תירוץ מדוע אין עמו כלי נשק, ובכך מטיל אחריות גדולה על אחימלך, שאינו מודע לכך שהוא נותן נשק למי שהמלך רודף אחריו. נראה, שבאופן מכונן שמר דוד את בקשתו זו לשלב שבו כבר רכש את אמונו של אחימלך. אחימלך משיב לדוד:

(י) וַיֹּאמֶר הִפְהֵן חָרַב גְּלִית הַפְּלִשְׁתִּי אֲשֶׁר הִפִּיתָ בְּעַמְּךָ הָאֵלֶּה הִנֵּה הִיא לְיֹטֶה בְּשִׁמְלֶה אַחֲרֵי הָאֶפֹּד⁹ אִם אַתָּה תִּקַּח לָךְ קַח כִּי אֵין אַחֲרַי זֹלָתָה זֹלָתָה בְּזֶה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵין כְּמוֹהָ תִּנְגְּנָה לִי:

מן הדברים נראה, שאחימלך אינו שש להעניק את החרב לדוד. הוא אינו אומר לדוד באופן ברור שהוא יכול לקחתה, אלא נוקט בלשון מורכבת יותר ("אם אתה תקח לך קח"), ואין הוא ממחרת לתת את החרב בפועל. ואולם, דוד מבקש ממנו במפגיע: "תִּנְגְּנָה לִי".

יש גם פן סמלי בכך שדוד לוקח את חרב גלית. היה זה דוד עצמו שעמד מול חרב זו ואמר: "וַיִּדְעוּ כָּל הַקָּהָל הַזֶּה כִּי לֹא בַחֲרָב וּבַחֲנִית יְהוֹשִׁיעַ ה' כִּי לֵה' הַמִּלְחָמָה" (י"ז, מז). והנה, כעת מסכן דוד את אחימלך על מנת להשיג אותה חרב. עניין זה מסכם את כל הפרשייה: דוד בוחר בחרב, כאמצעי חיצוני, במקום ללכת על פי דיני התורה והמוסר המתבקשים.

ד. החטא ועונשו

כדרכו של המקרא, לאחר ביקורת על התנהלותו של הדמות, מגיע העונש על התנהלות זאת:

(יא) וַיִּקַּם דָּוִד וַיִּבְרַח בַּיּוֹם הַהוּא מִפְּנֵי שְׂאוֹל וַיָּבֵא אֶל אַכִּישׁ מֶלֶךְ גֵּת: (יב) וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי אַכִּישׁ אֵלָיו הֲלוֹא זֶה דָּוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ הַלּוֹא לָזֶה יַעֲנֶנּוּ בַמַּחְלוֹת לֵאמֹר הֲכֵּה שְׂאוֹל בְּאֶלְפּוֹ וְדָוִד בְּרַבְבָּתּוֹ: (יג) וַיֵּשֶׁם דָּוִד אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּלִבּוֹ וַיֵּרָא מֵאֵד מִפְּנֵי אַכִּישׁ מֶלֶךְ גֵּת:

עצם הליכתו של דוד לאכיש מלך גת איננה מפתיעה. מאז ומתמיד מצאו מתנגדי המלוכה מקום מקלט אצל מלך אויב, כדוגמת ירבעם, הבורח מפני שלמה אל שישק מלך מצרים (מל"א י"א, מ).¹⁰ אלא שבניגוד למחשבתו של דוד, עבדי אכיש לא אהבו את הרעיון, שהגיבור הישראלי שעל ניצחונו נגד הפלשתים שרו הבנות במחולות, ימצא חסות דווקא בביתו

וְהִיטָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וְאָכְלָהּוּ בְּמָקוֹם קָדֵשׁ כִּי קָדֵשׁ קָדָשִׁים הוּא לֹא מֵאִשֵּׁי ה' חֶק עוֹלָם (ויקרא כ"ד, ט).

משום כך פירש רד"ק בשם אביו, שהכוונה ללחמי תודה (ע"ן ויקרא ז', יא-ב). בפירוש זה יש, כמובן, דוחק רב, שהרי פס' ז מזכיר במפורש את "לחם הפנים". לכן נראה כרש"י, שהכוונה אכן ללחם הפנים, והיתרו נבע ממצבו של דוד באותה שעה, כפי שמסבירים חז"ל בעקיפין:

כיון שלא מצא שם כי אם לחם הפנים, אמר לו דוד: תן לי שלא נמות ברעב, שספק נפשות דוחה שבת. וכמה אכל דוד באותה שעה? אמר רב הונא: קרוב לשבע סאין אכל דוד לרעבונו, שאחזו בולמוס (ילקוט שמעוני שמ"א רמז קל).

דומה, שבכך הביעו חז"ל את עמדתם על גישתו של דוד בכל הסיפור. דוד מתנהג כמי שאחזו בולמוס, כלומר: כאדם הפועל מתוך לחץ לא-רציונלי. הביטוי לבולמוס זה היה לא רק בכך שדוד ביקש לאכול מלחם הפנים; עצם העובדה שהיה מוכן לסכן את חייו של אחימלך, הוכיחה שדוד לא פעל כאן מתוך שיקול דעת ראוי.

ג. חרב גלית

דוד אינו מסתפק בלחם, והוא מבקש דבר נוסף. ברם, קודם שמביא המקרא את בקשתו הנוספת של דוד, הוא מציין פרט אחד, שלכאורה איננו חלק מרצף הסיפור:

(ח) וְשֵׁם אִישׁ מְעַבְדֵי שְׂאוֹל בַּיּוֹם הַהוּא נְעֹצָר לִפְנֵי ה' וַיִּשְׁמוּ דָאָג הָאֲדָמִי⁶ אֲבִיר הָרָעִים אֲשֶׁר לְשְׂאוֹל:

רק לאחר ציון עובדה זו מובאת בקשתו הנוספת של דוד:

(ט) וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַחִימֶלֶךְ וַאֲיִן יֵשׁ פֶּה תַּחַת יָדְךָ חֲנִית או חָרַב כִּי גַם חָרְבִי וְגַם כְּלִי לֹא לְקַחְתִּי בְיָדִי כִּי הָיָה דְבַר הַמֶּלֶךְ נְחוּץ:

אין ספק, שבנקודה זו מגיעה הביקורת על התנהלותו של דוד בסיפור לשיאה. מלבד הזהירות הנדרשת בלאו הכי בסיטואציה הנוכחית, מתברר שכאן, בשעה שנושא משרה בכירה במלכותו של שאול נוכח במקום, נדרש משנה זהירות.⁸ כידוע, בהמשך הסיפור היה זה דואג האדומי שהדליף לשאול את הידיעה על סיועו של אחימלך לדוד. חוסר הזהירות מצדו של דוד היה אפוא הרה אסון.

6 מן התואר "הָאֲדָמִי" ניתן היה להסיק שמדובר בגוי, אלא שאם כן, יש מקום לתמוה, מדוע הוא נמצא במשכן ה'. לכן העדיפו המפרשים לומר שהוא היה ישראלי שגר בארץ אדום (רד"ק). ושמה היה גר באופן כלשהו, מה שיכול להסביר גם את נכונותו להרוג בהמשך את כוהני נוב.

7 המפרשים נחלקו בביאור הביטוי החרגי "אֵין יֵשׁ". רש"י פירש כי הכוונה היא 'אם יש', בחילופי מ' ונ', ואילו רד"ק פירש 'האין יש' (כמו בפסוק המוכר "אף אין יש רוח בפייהם" [תהילים קל"ה, יז]).

8 במבט לאחור הכה דוד עצמו על חטאו בנקודה זו, לאור התוצאות החמורות של הסיפור כפי שיתארו בהמשך, וכאמור להלן כ"ב, כא-כב: "וַיִּגְדֵּד אֲבִיתָר לְדָוִד כִּי הָרַג שְׂאוֹל אֶת פְּהֵי ה'. וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַבִּיתָר יְדַעְתִּי בַיּוֹם הַהוּא כִּי שֵׁם דּוֹאָג הָאֲדָמִי כִּי הִגִּיד יְגִיד לְשְׂאוֹל אֲנִכִּי סִבְתִּי בְּכָל נַפְשׁ בֵּית אֲבִיךָ".

9 כבר עמדנו בפרק ה' (שיעור 9) על המנהג להניח את השלל החשוב במקום קדוש, מנהג שבמסגרתו הובאה למשכן חרב גלית. נראה, שהחרב "לְיֹטֶה בְּשִׁמְלֶה" לפי העיקרון העולה בפסוק "וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִי לֹא תִבְנֶה אֹתָהּן גְּזִית כִּי חֲרָבָךְ הִנֵּפֶת עָלֶיהָ וְתַחֲלַלְתָּ" (שמות כ', כא).

10 דומה שכך יש לברר גם את הפרשה התמוהה בשמ"ב י', בה שולח דוד מנחמים אל חנון בן נחש לאחר מות אביו, נחש העמוני, בנימוק: "אֲעֲשֶׂה חֶסֶד עִם חֲנוּן בֶּן נָחֵשׁ כְּאֲשֶׁר עָשָׂה אֲבִיו עִמָּדִי חֶסֶד". על איזה חסד מדבר דוד ביחס לאדם שרצה לנקר כל עין ימין לתושבי יבש גלעד (לעיל י"א)? נראה שבשלב מסוים ברח דוד גם לעמון, ושם מצא מקלט אצל נחש.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תשס"ח
עורך: בעז קלוש

בית המדרש הווירטואלי שליד ישיבת הר עציון
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דואל: office@etzion.org.il

של אכיש מלך גת. דוד נקלע למצוקה קשה – "וַיֵּרָא מְאֹד".
מדוע, על פי הצדק המקראי, נקלע דוד לסיטואציה זו?

דומה, שיש לראות את התקרית כעונש מידי על התנהלותו של דוד בנוב. כאמור, בלקיחת חרב גלית הביע דוד את אמונתו בכוחה להושיעו, תוך התעלמות מכך שהוא הטעה במכוון את אחימלך וסיכן את חייו. בכך איבד דוד את היתרון המוסרי על שאול, שאותו רכש בעקבות אמונתו בה בקרב נגד גלית. כעת, דווקא ניצחונו של דוד היה לו לרועץ, וסיכן את חייו באותו רגע.¹¹

נראה, שכבר בשלב זה הבין דוד את טעותו, וזו הכוונה במילים "וַיֵּשֶׁם דָּוִד אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּלִבּוֹ": דוד הפנים את המסר, וכאן מתחילה הדרך להכאה המפורשת על החטא בסוף הפרק הבא.

וכיוון שכאן התחיל גרעין התשובה, באה כאן גם הישועה, בדרך בלתי-צפויה:

(יד) וַיִּשְׁנוּ אֶת טַעְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם וַיִּתְהַלֵּל בְּיָדָם וַיִּתּוּ עַל דְּלֹתוֹת הַשָּׁעַר וַיּוֹרְדוּ רִירוֹ אֶל זַקְנוֹ: (טו) וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל עֶבְדָּיו הֲנֵה תֵּרְאוּ אִישׁ מִשְׁתַּגֵּעַ לְמָה תִּבְיֵאוּ אֹתוֹ אֵלַי: (טז) חָסַר מִשְׁגָּעִים אֲנִי כִּי הִבֵּאתֶם אֶת זֶה לְהַשְׁתַּגֵּעַ עָלַי הֲזֶה יָבֹוא אֶל בֵּיתִי:¹²

באופן סמלי, החרב לא הועילה לדוד. מה שהושיע אותו היה מעשה שבו נדרש להשפיל את עצמו ולנהוג כמושוגע. ושמה יש גם בכך מן הכפרה על יחסו לאחימלך.

מזמור ל"ד בתהילים פותח במילים:

לְדָוִד בְּשִׁנּוֹתָיו אֶת טַעְמוֹ לְפָנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיִּגְרָשֶׁהוּ וַיֵּלֶךְ:

המפרשים דנו, מדוע אין המזמור קורא למלך פלשתים בשמו, אכיש, אם אכן מדובר באותו אירוע. רש"י שם פירש, ש"אבימלך" היה שמם של כל מלכי פלשתים (כמו בבראשית כ' בסיפור עם אברהם, ושם כ"ו עם יצחק) – כשם ש"פרעה" היה שמם של מלכי מצרים – ו"אכיש" היה שמו הפרטי. ואילו ראב"ע ורד"ק שם פירשו שלאכיש היו שני שמות. אבל ייתכן שניתן להוסיף, כי באופן מכוון כינה המזמור את אכיש בשם אבימלך – כדי לרמוז לאחימלך ולקשר, שדוד הבינו מאוחר יותר, בין התנהגותו כלפי אחימלך ובין הסתבכותו לפני אכיש-אבימלך.¹³

11 אין זה מן הנמנע, שהבריחה עם חרב גלית עוררה במיוחד את זעמם של עבדי אכיש. אם כנים הדברים, הרי שהלקיחה הבעייתית של החרב גרמה באופן ישיר להעצמת עונשו של דוד.

12 סביר להניח, שאכיש לא 'קנה' באמת את ההצגה של דוד, אלא רק מצא בה עילה לפטור את עצמו מהריגת דוד, כפי שרצו, כנראה, עבדיו. גם בהמשך (פרק כ"ט) מגלה אכיש יחס אוהד לדוד, בניגוד ליתר שרי פלשתים.

13 מעניין הדבר, שאכן מצינו במקרא חילופי אבימלך-אחימלך: בדה"א י"ח, טז נאמר "וַיִּצְדֹק בֶּן אַחִיטוֹב וְאַבְיֶמֶלֶךְ בֶּן אֲבִיתָר כֹּהֲנִים", בעוד שבפסוק המקביל בשמ"ב ח', יז נאמר "וַיִּצְדֹק בֶּן אַחִיטוֹב וְאַחִימֶלֶךְ בֶּן אֲבִיתָר כֹּהֲנִים".